

SUV RESURSLARI REKREATSION SALOHIYATNI TA'MINLASH

Salimov Arifdjan Muslimovich

O'zbekiston Respublikasi Toshkent arxitektura-qurilish instituti Arxitektura kafedrası Arxitekturaviy loyihalash yo'nalishi Arxitektura fan doktori, professor

Qo'rg'onov O'ktamjon Akramjon o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Farg'ona Politexnika institute Arxitektura kafedrası Bino inshootlar arxitekturasi yo'nalishi M 23-21 BIA guruh magistranti

Qo'rg'onova Zulayxo Rustamjon qizi

O'zbekiston Respublikasi Farg'ona Politexnika institute Arxitektura kafedrası Bino inshootlar arxitekturasi yo'nalishi M 23-21 BIA guruh magistranti

KIRISH.

Suv resurslaridan foydalanish va ularni muhofaza qilish. Biosferadagi jarayonlar va insoniyat jamiyatida suv katta ahamiyatga ega. Suvda vaznga ko'ra, 11, 11 foiz vodorod va 88, 89 foiz kislorod mavjud. Bu murakkab mineral tabiatda turli (gaz, suyuq va qattiq) hollarda mavjud bo'lib, modda va energiya aylanma harakatida katta rol o'ynaydi.

Suvning uch xil agregat holatda bo'lishi er sharining turli hududlarida ob-havo va iqlim sharoitning shakllanishida muhim ahamiyatiga egadir. Suv resurslariga daryo, ko'l, suv omborlari, kanallar, botqoqlik, dengiz va mokean, er ostidagi suvlar, tuproq namligi, qutb va tog'lardagi muzliklar, hattoki, atmosferadagi namliklar ham kiradi.

Yer yuzasidagi barcha suvlar gidrosferani tashkil qiladi. Okean va dengizlarning umumiy maydoni quruqlik yuzasiga qaraganda, 2,5 barobar ko'pdir. Okean suvlari er sharining 3/4 qismini egallagan bo'lib, o'rtacha qalinligi 4000 m ga tengdir. Gidrosferaning 93,96 foizi okean suviga, 4,39 foizi quruqlikdagi daryo, ko'l va er osti suvlari, 1,65 foizi qutb va tog'lardagi muzliklarga to'g'ri keladi. Suv yer yuzasidagi turli iqlimni vujudga keltirishda asosiy omillardan biri, suv bug'lari esa alohida ahamiyatga egadir. Atmosfera suvlarisiz joyning obhavoosini tasavvur etib bo'lmaydi. Havoda suv bug'larining miqdori er yuzasi va yil fasllariga bog'liq: ekvator havosida suv bug'lari eng ko'p bo'lsa, qutbiy o'lkalarda eng kam bo'ladi.

TADQIQOT OBYEKTI

Yer yuzasidan yiliga 525100 ming km suv bug'lanadi. Okean va dengizlar yuzasidan ko'tarilgan bug' atmosfera havosi namligining asosiy manbai hisoblanadi. Atmosferadagi namlik bulutlarni vujudga keltiradi. Ba'zi bulutlarda yuzlab tonna suv bo'ladi. Bu ulkan suv massalaridan iborat bo'lgan nam havo oqimlari er yuzasida bir yerdan ikkinchi erga ko'chib, joylarga namgarchilik keltiradi, joyning havo haroratiga ham ta'sir ko'rsatadi. Okean va dengizlar yuzasidan bug'langan namlik kondensatsiya jarayonida suv tomchilariga aylanadi va bevosita okean va dengizlarga tushib, suvning kichik aylanma harakatini hosil qiladi. Atmosferaning xilma-xil

yog`inlari quruqlik yuzasiga tushib tuproq namligiga, oqimga, ko`l va botqoqlikka, muzlikka aylanadi. Namlik yana bug`lanib, ba`zi erga singan va sinmagan qismlari suv oqimini vujudga keltirib, dengiz va okeanlarga qayta tushib, er sharida suvning katta aylanma harakatini hosil etadi. Suvning aylanma harakati jarayonida okean suvining to`la almashinishi 3000 yil davom etadi.

Yog`in quruqlik va okeanlar yuzasiga turli miqdorda tushadi va bug`lanadi. Masalan, okean yuzasiga tushadigan yog`inning o`rtacha miqdori 107 - 114 sm, bug`lanishi esa 116 - 124 sm, quruqlikka esa, o`rtacha 71 sm yog`in yog`ib, 47 sm suv qayta bug`lanadi. Qolgan 24 sm suv quruqlikdan daryolar orqali dengiz va okeanlarga quyiladi.

Atmosfera namligi suv va energiya almashuvida faol ishtirok etishi bilan bir qatorda, turli og`irlikdagi modda zarrachalarini o`zi bilan birga olib yuradi. Havoga ko`tarilgan tuproq zarralari, dengiz to`lqini ko`pigidan chiqqan tuz zarrachalari shamol ta`sirida uzoq masofalarga olib ketiladi. Hisoblarga qaraganda, birgina Orolbo`yi hududiga chang-tuz zarrachalari har gektar maydonga 520 kg, Orol dengizi qirg`oq bo`ylariga 260 - 800 kg, dengiz suvidan holi bo`lgan, ya`ni qurib qolgan yerlarga gektariga 1000 kg gacha tushadi.

Suv qudratli kuchga ega. erning hozirgi orografik xususiyati va rel`efi suvning uzluksiz faoliyati natijasida shakllandi va yanada murakkablashdi. Suv qattiq jinslardan tuzilgan tog` tizmalarini emiradi. Toshlar orasiga kirib qolgan suvlar muzlaganda yoriqlarni kengaytirib, mustahkam granit va bazaltlarni ham yorib yuboradi. Suv kuchli erituvchi bo`lib, u tabiatda kimyoviy jihatdan toza holda uchramaydi. Suv qattiq tog` jinslarini hosil qilgan minerallarni emirib, eritib vodiylarga yotqizadi. Masalan, Amudarening birgina irmog`i Vaxsh har 1 km kv suv yig`ilish maydoni yuzasidan yiliga 2680 tonna loyqa oqiziqlar va jinslarni yuvib ketadi. Hozirgi kunda O`rta Osiyoda bundan ko`proq yuviladigan joy bo`lmasa kerak.

Organik dunyo va insoniyat jamiyatini suvsiz tasavvur qilish qiyin. Suv organizmlardagi biofizik va biokimyoviy jarayonlarda hamda ularning yashash muhiti sifatida ham alohida ahamiyatga ega. Suvsiz hayot yo`q. Chunki o`simlik tanalarining 80-85 foizi, hayvon organizmlarining 60-75 foizi, meduza tanasining 99,7 foizi suvdan iborat. Yangi tug`ilgan chaqaloq tanasining 70 foizini, katta yoshdagi kishi organizmining 65 foizini suv tashkil etadi. 70 kilogramm og`irlikdagi o`rta yoshdagi kishining 45 kg.ga teng qismi suvdan iborat. Suv inson tanasining hamma a`zosida uchraydi, hatto suyakning 20 foizini ham suv tashkil etadi. Inson iste`mol qiladigan sabzavot tarkibida 80-90 foiz, sutda 89 foiz, go`shtda 50 foiz suv bor.

Inson o`z tanasidagi namlikning bir xil bo`lishiga harakat qiladi, chunki tanasidan 12 foiz namlikni yo`qotgan odam halok bo`ladi. Inson suvsiz bir necha kungina yashashi mumkin, uning suvga bo`lgan bir kunlik fiziologik talabi 2,5 mlitrga teng. Bu raqam ish sharoitiga, tashqi muhit va havo haroratiga qarab farq qilishi mumkin.

METODLAR.

O`simliklarda ham suvga talab katta. Suv o`simliklarni issiqdan, jazirama kunlarda qurib qolishdan saqlaydi. Urug`dan ko`kargan vaqtdan boshlab, o`simlikning suvga bo`lgan talabi orta boradi. Masalan, birgina kungaboqarni voyaga etkazish uchun 40 litrcha, 1 gramm quruq beda tayyorlash uchun 500 gramm suv kerak bo`ladi. Olinadigan hosilning har tonnasi uchun bug`doyga 1500 t, sholiga 4000 t, paxtaga esa 10000 tonna suv sarflanadi. Sutkasiga bir bosh karam bir killogramm suvni o`zidan o`tkazadi.

O`simliklarni suv bilan ta`minlab turishda tuproq xususiyati alohida ahamiyatga ega, chunki o`simlik namni tuproqdan oladi. O`simliklar namni tanasiga, so`ngra bargiga etkazib beradi va bug`latib yuboradi. Tuproqdagi namlik miqdori tuproqning mexanik tarkibiga, joylashish hududiga va rel`efga bog`liqdir, Masalan, 100 kg qumoq erda 25 kg. 100 kg loyqada 70 kg namlik bo`ladi. Tuproqdagi namlik bir yilda yangilanib turadi, daryodagi suvlar 12 sutkada (yiliga 30 marta), atmosferadagi bug` - 9 sutkada (yiliga 40 marta) butunlay almashinib turadi.

XULOSA

Hozirgi vaqtda toza suvga bo`lgan ehtiyoj juda tezlik bilan ortib bormoqda, chunki insonning xo`jalik faoliyatini toza suvsiz tasavvur etib bo`lmaydi. Insoniyat jamiyati suvni borgan sari o`z ehtiyoji uchun ko`p sarflamoqda (aholini suv bilan ta`minlashda, sanoatda, elektroenergiya olishda, sug`orish va o`zlashtirishda. transport, baliqchilik va boshqalar). Suvdan foydalanmasdan rivojlanadigan xo`jalikning biror sohasi yo`q.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Мирзакаримова Г. М. Қ. Муродилов ХТЎ Понятие о бонитировки балла почв и её главное предназначение //Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS). – 2022. – Т. 2. – №. 1. – С. 223-229.
2. Ganiyev Y. Y., Qosimov L. M., Murodilov K. T. CREATING AGRICULTURAL MAPS USING GEO-INFORMATION SYSTEMS AS AN EXAMPLE OF BANDIKHAN DISTRICT //Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities. – 2023. – Т. 11. – №. 3. – С. 1132-1140.
3. Murodilov K. T., Alisherov S. M. WEB CARTOGRAPHY AT THE CURRENT STAGE OF DEVELOPMENT OF GEOINFORMATION RESOURCES //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2023. – Т. 11. – №. 4. – С. 166-171.
4. Toshmatov U. Q., Murodilov K. T. CREATING MAPS OF AGRICULTURE AND CLUSTERS BY USING GEOINFORMATION SYSTEMS //Innovative Development in Educational Activities. – 2023. – Т. 2. – №. 6. – С. 464-470.

5. O'G'Li M. H. T. Market transformation for sustainable rural housing
//Достижения науки и образования. – 2019. – №. 7 (48). – С. 30-31.

